

Nota behandeling zienswijzen

Het Programma Landelijk Gebied staat voor een integrale samenhangende aanpak van de doelen voor natuur, water, klimaatadaptatie, zoetwaterbeschikbaarheid en volhoudbare landbouw.

Het ontwerp van het Programma Landelijk Gebied heeft van 21 november tot en met 16 december 2025 ter inzage gelegen. Er zijn in die periode 11 zienswijzen ingediend.

In deze nota worden de zienswijzen behandeld, waarbij ook wordt aangegeven of de zienswijze heeft geleid tot een aanpassing van het ontwerp Programma en op welke wijze.

Het Uitvoeringsprogramma Landelijk Gebied (vastgesteld 2 september 2025) is in zijn geheel opgenomen in het ontwerp Programma. Het Ambitiedocument Agrarisch Natuurbeheer (vastgesteld 24 juni 2025) is gedeeltelijk opgenomen. De zienswijzen kunnen daarmee ook zien op deze twee beleidsdocumenten.

Het Stikstofplan is inmiddels vastgesteld, maar geen onderdeel van het ontwerp Programma. Zienswijzen die zien op de aanpak zoals beschreven in het Stikstofplan worden dan ook niet behandeld.

Z1: Casembrootstraat te Bruinisse

Ingekomen: 12 december 2025

Samenvatting

1. Het is onduidelijk of het ontwerp Programma negatieve consequenties heeft voor de verplaatsing dan wel herontwikkeling van de camping aan de Hogezoom 94 te Burgh-Haamstede. Om die reden wordt er een zienswijze ingediend.
2. Dwingende maatregelen of het intrekken van vergunningen zijn in tegenstrijd met het proces dat tot nu toe, ook in overleg met gemeente en Provincie, is gevoerd.

Behandeling

Ad 1: Het ontwerp Programma heeft geen direct negatieve consequenties op de verplaatsing dan wel herontwikkeling van de camping aan de Hogezoom 94. De mogelijkheden voor verplaatsing of herontwikkeling van de camping worden bepaald door het huidige wettelijke kader.

Ad 2: Alle maatregelen in het ontwerp Programma zijn vrijwillig. Het ontwerp Programma gaat niet over vergunningverlening en daarmee ook niet over de mogelijke intrekking van vergunningen.

Conclusie

Deze zienswijze heeft niet geleid tot aanpassingen in het Programma.

Z2: Albert Schweitzerstraat te St. Maartendijk

Ingekomen: 15 december 2025

Samenvatting

Er zijn in de zienswijze geen onderwerpen naar voren gebracht die vallen binnen de reikwijdte van het ontwerp Programma.

Conclusie

De zienswijze heeft niet geleid tot aanpassingen in het Programma.

Z3: Zwanelaan te St. Maartendijk

Ingekomen: 12 december 2025

Samenvatting

Er zijn in de zienswijze geen onderwerpen naar voren gebracht die vallen binnen de reikwijdte van het ontwerp Programma.

Conclusie

Deze zienswijze heeft niet geleid tot aanpassingen in het Programma.

Z4: Gemeente Middelburg

Ingekomen: 16 december 2025

Samenvatting

1. De gemeente spreekt de waardering uit voor het ontwerp Programma omdat het getuigt van veel ambitie.
2. Er zijn in het ontwerp Programma nauwelijks maatregelen opgenomen die de stikstofuitstoot verminderen. Deze maatregelen zijn wel nodig om tot een verbetering van de natuur in het landelijk gebied te komen. Het ontwerp Programma baart op dit punt zorgen en stelt op dit punt teleur.
3. Voorgesteld wordt het besluit over het ontwerp Programma uit te stellen in afwachting van het nieuwe beleid van de Rijksoverheid.
4. Het is onduidelijk in hoeverre de uitvoering van het ontwerp Programma haalbaar is door:
 - a. De veelheid aan maatregelen in relatie tot capaciteit en middelen;
 - b. Onduidelijkheid over de financiële dekking.
5. Het is onduidelijk welke maatregelen afkomstig zijn uit andere beleidsdocumenten. Door het toevoegen van hyperlinks aan het document is er meer duidelijkheid.

Behandeling

Ad 1: Wij danken de gemeente Middelburg voor de uitgesproken waardering.

Ad 2: Het ontwerp Programma omvat maatregelen die Zeeuws breed kunnen worden opgepakt. Daar zijn ook maatregelen bij die zien op een dalende stiksoftrend, zoals walstroom in gemeentelijke havens (N14), inzet elektrisch materieel in Natura 2000-gebieden (N8), verduurzaming industrie (N10) en recreatie en stikstof (N11). Voor de gebiedsspecifieke aanpak van stikstof rond de Kop van Schouwen en de Manteling van Walcheren is het Stikstofplan opgesteld. Het Stikstofplan maakt bij vaststelling

van het Programma onderdeel uit van het Programma en is daarmee bij de vaststelling onderdeel van het bredere Programma Landelijk gebied. Het Programma bevat, na vaststelling door Gedeputeerde Staten, juist veel maatregelen gericht een dalende stikstoftrend.

Ad 3: De opgaven die in het ontwerp Programma zijn opgenomen zijn urgent en randvoorwaardelijk voor veel ontwikkeling in Zeeland zoals rond duurzame energie, Zeeland 2050, woningbouw en landbouw. We geven met het ontwerp Programma duidelijk richting over de Zeeuwse aanpak, zowel naar onze partners in Zeeland als naar het Rijk. Met een vastgesteld Programma kunnen we met het Rijk in overleg over bijvoorbeeld financiële middelen. Het beleid van het nieuwe/huidige kabinet kan zeker gevolgen hebben voor het Programma. Maar een Programma is ook een flexibel instrument dat aangepast kan worden als omstandigheden, zoals een nieuw rijksbeleid, daarom vragen.

Ad 4: Het klopt dat er op dit moment geen Rijksgeld is voor uitvoering van de maatregelen zoals er onder het Nationaal Programma Landelijk Gebied wel was. Dat maakt niet dat er geen middelen zijn om de maatregelen uit te voeren. We kijken daarvoor breed naar mogelijkheden zowel binnen andere programma's en opgaven, zoals kernenergie, als in de vorm van EU-subsidies. Daarnaast hebben we contact met het Rijk over de mogelijkheden voor financiering nu en in de toekomst. Verder zijn we bezig met capaciteit voor de uitvoering, waarbij we zoveel mogelijk een koppeling zoeken met lopende projecten. Voor wat betreft de veelheid aan maatregelen in relatie tot middelen en capaciteit wordt er voor zowel de financiering als de uitvoering gekeken naar eventuele bundeling van maatregelen, bijvoorbeeld in de vorm van gebiedspakketten.

Ad 5: Elke maatregel heeft een naam en een nummer. Uit de nummering blijkt of een maatregel afkomstig is uit een ander Programma of beleidsdocument. Maatregelen met een "k" zijn de koplopermaatregelen en komen uit het concept Zeeuws gebiedsprogramma. Het concept Zeeuws gebiedsprogramma is niet vastgesteld, dus het is niet mogelijk om daarvoor een hyperlink op te nemen. Onder andere de maatregelen met een "o" komen uit het Uitvoeringsprogramma Landelijk Gebied, dat in zijn geheel is opgenomen in het ontwerp Programma en daarmee als zelfstandig beleidsdocument niet meer bestaat. Het opnemen van een hyperlink is dus niet mogelijk. Uit de nummering blijkt wel waar de basis ligt van de maatregel. Met de vaststelling van het Programma komen geïntegreerde beleidsdocumenten te vervallen, zoals het Uitvoeringsprogramma Landelijk Gebied.

Conclusie

Deze zienswijze heeft niet geleid tot aanpassingen in het Programma.

Z5: Gemeenten Veere

Ingekomen: 16 december 2025

Samenvatting

1. Geborgd moet worden dat stikstofmaatregelen gebiedsgericht worden uitgewerkt en niet via generiek uniformering voor geheel Zeeland.

2. Er moet rekening worden gehouden met lokale verschillen in depositiedruk (stikstof), bodem- en watercondities en landschappelijke waarden binnen de gemeente.
3. Gemeenten worden structureel betrokken bij de nadere uitwerking van gebiedsplannen en uitvoeringsagenda's.
4. Stimulerende instrumenten hebben prioriteit boven uitsluitend beperkende maatregelen.
5. Er is duidelijkheid nodig over de samenhang tussen vrijwilligheid en eventuele toekomstige verplichtingen.
6. Verzocht wordt voldoende financiële en juridische zekerheid te creëren voor agrariërs die investeren in emissie reducerende technieken.
7. Verzocht wordt om explicieter aan te geven hoe het Programma bijdraagt aan het creëren van juridisch houdbare ontwikkelruimte.
8. Verzocht wordt om duidelijkheid te verschaffen over monitoring, depositieberekeningen en de wijze waarop resultaten worden vertaald naar vergunningverlening en ruimtelijke besluitvorming
9. Verzocht wordt een heldere koppeling te maken tussen provinciale maatregelen en gemeentelijke planvorming.
10. Verzocht wordt het Programma als adaptief Programma in te richten, met ruimte voor bijsturen op basis van meetresultaten en lokale effecten.
11. Verzocht wordt om bij vaststelling van het Programma de positie van gemeenten als volwaardige partner in de gebiedsgerichte aanpak te versterken.

Behandeling

Algemeen: de zienswijzen zien erg op stikstof en de aanpak zoals die in het Stikstofplan is opgenomen. Het Stikstofplan maakt geen onderdeel uit van het Programma dat in ontwerp ter inzage heeft gelegen. Bij de behandeling van de zienswijzen is uitgegaan van de maatregelen die onderdeel uitmaken van het ontwerp Programma.

Ad 1: Veel maatregelen worden opgepakt binnen de gebiedenaanpak, in dit geval de gebiedenaanpak Walcheren. In het ontwerp Programma zijn ook generieke stikstofmaatregelen opgenomen. Wat de doorwerking van de maatregelen is, gebiedsgericht of generiek is nog niet bepaald, tenzij het duidelijk blijkt uit de maatregel.

Ad 2: Door de aanpak van de maatregelen via de gebiedenaanpak Walcheren wordt ook rekening gehouden met lokale factoren.

Ad 3: De gemeente is onderdeel van de gebiedenaanpak Walcheren en daarmee betrokken bij de nadere uitwerking.

Ad 4: Bij de maatregelen in het ontwerp Programma is niet aangegeven welk instrument zal worden ingesteld, dit komt bij de nadere uitwerking aan de orde. Overigens zijn alle maatregelen in het ontwerp Programma vrijwillig.

Ad 5: De maatregelen in het ontwerp Programma zijn vrijwillig. Er is in het ontwerp Programma geen sprake van een verplichting.

Ad 6: Bij de verdere uitwerking van de maatregelen hoort ook de keuze voor een instrument zoals een opdracht, subsidie, delen en kennis, coaching enzovoort. Afhankelijk van de keuze van het instrument kan daar ook een (gedeeltelijke) vergoeding bij horen. De juridisch zekerheid kan niet via het ontwerp Programma worden gegeven, het ontwerp Programma draagt wel bij aan het verkrijgen van meer juridisch zekerheid.

Ad 7: In het ontwerp Programma zijn maatregelen opgenomen die bijdragen aan de reductie van de stikstofemissie en daarmee aan de dalende stikstoftrend. Een dalende stikstoftrend moet op termijn ruimte geven voor ontwikkelingen met een stikstofdepositie op bijvoorbeeld Manteling van Walcheren.

Ad 8: Voor de monitoring van de maatregelen wordt een monitoringsplan opgezet die in eerste instantie de bestaande monitoring binnen alle doelen samenbrengt. Daarna wordt gekeken welke onderdelen nog nadere invulling behoeven. Depositieberekeningen en de vertaling naar vergunningverlening en ruimtelijke ontwikkelingen passen niet binnen het ontwerp Programma. Hiervoor zijn andere kaders bepalend.

Ad 9: Een deel van de maatregelen zal binnen de gebiedenaanpak worden opgepakt en daarmee is er ook een koppeling met gemeentelijke plannen.

Ad 10: Een programma onder de Omgevingswet is een flexibel instrument dat kan worden aangepast als omstandigheden daartoe aanleiding geven. De ontwikkelingen rond een aantal doelen gaan heel snel. Om die reden is er in elk geval voorzien in een tussentijdse evaluatie na twee jaar en een herijking na vier jaar.

Ad 11: Het ontwerp Programma beschrijft de doelen, een analyse van de huidige stand van zaken en daarmee ook de opgave waar we voor staan. Daarnaast zijn maatregelen opgenomen die bijdragen aan een invulling van de opgave. Hoe de maatregelen in de praktijk tot uitvoering worden gebracht is nog niet verder uitgewerkt. De Provincie heeft gekozen voor een gebiedenaanpak in een aantal delen van Zeeland. Het ligt voor de hand dat de gebiedenaanpak een rol heeft in de uitvoering van de maatregelen. Daarmee is de betrokkenheid van de betreffende gemeenten ook gewaarborgd. Daarnaast hebben een aantal maatregelen gevolgen voor gemeenten of hebben gemeenten een rol in de uitvoering. De gemeente is daarmee een volwaardige partner die een rol heeft in de uitvoering van de maatregelen.

Conclusie

Deze zienswijze heeft niet geleid tot aanpassingen in het Programma.

Z6: ZLTO

Ingekomen: 16 december 2025

Samenvatting

1. Gevraagd wordt om structurele betrokkenheid van de ZLTO in kennisontwikkelingstrajecten en het Programma Interbestuurlijk Netwerk Toekomstige Landbouw van de Zuid Westelijke Delta. Er wordt het volgende tekstvoorstel gedaan: *De Provincie borgt dat ZLTO als representatieve*

belangenbehartiger automatisch wordt betrokken bij alle kennisontwikkelingstrajecten en demo's (bodem, water, biodiversiteit, ketens), inclusief de Zuidwestelijke Delta-programmalijnen, om doublures te voorkomen en opschaling te versnellen.

2. Gevraagd wordt om nuancering van de Kritische Depositie Waarde. Er wordt het volgende tekstvoorstel gedaan: *De KDW wordt in dit Programma behandeld als risicogrens waaronder negatieve effecten op de instandhouding van natuurtypen niet aannemelijk zijn; doelsturing en effectgerichte maatregelen blijven centraal.*
3. Gevraagd wordt om een snellere herstart van vergunningverlening buiten de invloedzones van zwaar overbelaste Natura 2000-gebieden zodra >95% van de hexagonen niet langer overbelast zijn. Er wordt het volgende tekstvoorstel gedaan: *In gebieden waar >95% van de hexagonen niet langer overbelast zijn, wordt vergunningverlening hervat, met gebiedsspecifieke uitwerking voor Kop van Schouwen en Manteling van Walcheren.*
4. Gevraagd wordt om een actieve provinciale rol bij legalisatie van PAS-melders buiten de invloedzones van de Manteling van Walcheren, Kop van Schouwen en Brabantse Wal. Er wordt het volgende tekstvoorstel gedaan: *Provincie Zeeland opent een traject voor legalisatie van PAS-melders buiten de invloedzones van Manteling van Walcheren, Kop van Schouwen en Brabantse Wal, inclusief zaakbegeleiding, innovatie en benutting van vrijgevallede stikstofruimte binnen de geldende juridische kaders.*
5. Gevraagd wordt om zoet water goed te benutten en in te zetten op:
 - a. Infiltratie in de ondergrond;
 - b. Hogere peilen (in overleg met regio's);
 - c. Infiltratiepilots voor oppervlaktewater in geschikte ondergronden.
6. Gevraagd wordt om behoud van productieve landbouwgronden.
7. Gevraagd wordt om maatregelen die zowel waterbeheer als landbouwproductiviteit versterken zoals slimme infiltratiesystemen en regionale samenwerking.
8. Gevraagd wordt om een uitwerking van een transitiepad voor hoogproductieve landbouw als complement op regeneratieve en natuurinclusieve trajecten.
9. Gevraagd wordt om opname van glastuinbouw binnen het thema "Van grond tot gewas" en in zero-emissie ambities.
10. Er wordt gepleit voor een regionale benadering van kringlooplandbouw waarin samenwerking akkerbouw-veehouderij en beschikbaarheid van organische mest voor bodemvruchtbaarheid centraal staat.
11. De opschaling van biologische landbouw moet marktgedreven zijn waarbij gestuurd wordt op de gehele keten.
12. Er wordt gepleit voor een aanpak voor agrarisch natuurbeheer waarbij stimuleren en belonen centraal staat, in plaats van afdwingen. Er is ondersteuning nodig door:
 - a. Kennisoverdracht en demonstraties;
 - b. Innovatieve maatregelen zoals agroforestry;
 - c. Samenwerking met collectieven, waterschappen en terreinbeherende organisaties om synergie en schaalvoordeel te realiseren;
 - d. Voldoende middelen en een ondersteunend beleidskader.
13. Reservering en borging van uitvoeringscapaciteit en budgetten bij de Provincie.

14. Gevraagd wordt om herziening van maatregel G3, waarbij ingezet wordt op innovatie en driftreductie, met risico gestuurde oplossingen in plaats van generieke zonering. Er wordt het volgende tekstvoorstel gedaan: *G3 wordt herijkt naar een risicogestuurd stelsel met driftreductie, stimulering inzet van best beschikbare technieken, realtime-adviezen en compensatie bij opbrengstderving.*
15. Gevraagd wordt om een koppeling te maken met de energieopgave zoals:
- a. Groengas en mestverwaarding. Er wordt het volgende tekstvoorstel gedaan: *Binnen G1 en G5 wordt een uitvoeringsspoor voor vergisting en mestverwaarding opgenomen met monitoring en juridische borging*
 - b. Elektrificatie en laadinfrastructuur. Er wordt het volgende tekstvoorstel gedaan: *Onder G5/N12 wordt elektrificatie van landbouwmachines en erflogistiek gestimuleerd, inclusief laadinfrastructuur op boeren erf en regionale knooppunten, met steun- en auditregelingen.*
 - c. Biobased teelten met energie/koolstofkoppeling. Er wordt het volgende tekstvoorstel gedaan: *Binnen G8/G9 worden biobased teelten expliciet verbonden met energie- en koolstofdoelen: benutting reststromen, ketenafspraken met bouw/industrie en verankering in de Economische Agenda.*
 - d. Vastleggen dat energie-initiatieven aansluiten bij de RES;
 - e. Het benoemen van een coördinatiepunt 'energie in het landelijk gebied';
 - f. Het opstellen van prestatie-indicatoren voor energie.
16. Gevraagd wordt om waterzekerheid voor de fruitteelt via de Evides landbouwwaterleiding, mogelijk gekoppeld aan buffering en opslag. Er wordt het volgende tekstvoorstel gedaan: *De Provincie houdt de landbouwwaterleiding (Evides, traject MiddenZeeland) in stand en betaalbaar, en koppelt die aan buffering en opslag; geen bovenwettelijke aanvullende verplichtingen voor fruitteelt en behoud van keuzevrijheid in teeltsystemen.*
17. Gevraagd wordt om geen bovenwettelijke eisen op te leggen aan de fruitteelt, een realistische beoordeling van grootschalige omschakeling en het voorkomen van eenzijdige omschakeldruk die het verdienvermogen ondermijnt. Zie ook het tekstvoorstel onder 16.

Behandeling

Ad 1: De ZLTO is, net als bijvoorbeeld de ZAJK, betrokken bij het opstellen van het ontwerp Programma. Via bestaande overlegstructuren zal ook overleg blijven over bijvoorbeeld de maatregelen of aanpassingen in het Programma. Ook is de ZLTO betrokken bij de uitvoering van een aantal koplopermaatregelen.

Ad 2: De discussie over de Kritische Depositie Waarde valt niet binnen de scope van het Programma maar wordt op landelijk niveau gevoerd.

Ad 3: Projecten worden getoetst binnen de dan geldende wettelijke kaders. Uit de toetsing blijkt of toestemmingverlening mogelijk is. Het is op voorhand niet mogelijk om te stellen dat bij een overbelasting van minder dan 5% op hexagoonniveau vergunningverlening in alle gevallen mogelijk is.

Ad 4: Legalisatie van PAS-melders is overal zeer moeizaam, ook buiten de invloed van de Manteling van Walcheren, Kop van Schouwen en Brabantse Wal. Nu het legalisatieprogramma door de Minister van LVVN is verlengd gaan we als Provincie

actief kijken welke mogelijkheden er nog zijn voor de Zeeuwse PAS-melders. We zullen hierin samenwerken met het Ministerie van LVVN.

Ad 5: In het ontwerp Programma is een selectie aan maatregelen opgenomen die betrekking hebben op zoetwaterbeschikbaarheid. Wij onderschrijven de potentie van de ondergrond als zoetwaterbuffer en het belang van hogere slootpeilen om onbedoelde en ongewenste drainage van grondwater te beperken. We zijn actief betrokken bij verschillende projecten op dit vlak.

Ad 6: Er is in aanloop naar dit ontwerp Programma met veel partijen gesproken over het aanwijzen van productieve landbouwgronden. Omdat er geen consensus was over de aanpak, is in het ontwerp Programma hier geen invulling aan gegeven. Ook landelijk, bijvoorbeeld in de Nota Ruimte, is hier aandacht voor. Dit is dan ook zeker een ruimtelijke keuze die nog een keer ter sprake kan komen.

Ad 7: In het ontwerp Programma zijn maatregelen opgenomen die bijdragen aan de zoetwaterbeschikbaarheid. Bijvoorbeeld, moerasgebieden waarin verschillende functies gecombineerd worden, zoals zoetwaterbeschikbaarheid, waterzuivering, natuur en recreatie. Deze combinaties van functies kunnen potentieel bijdragen aan verschillende opgaven. Momenteel wordt verder nagedacht over deze koppelingkansen en de effectiviteit van moerasgebieden om zo tot eventuele geschikte locaties te komen. Eventuele nieuwe maatregelen kunnen op een later moment worden toegevoegd.

Ad 8: Provincie Zeeland ziet een expliciet transitiepad voor hoogproductieve systemen niet als een provinciale opgave. Regeneratieve landbouw, KPI/doelsturing en kringlooplandbouw kunnen zeker onderdeel uitmaken van hoogproductieve systemen. Daarmee worden hoogproductieve systemen in dit ontwerp Programma niet uitgesloten.

Ad 9: Net als in het Nationaal Programma Landelijk Gebied en het ontwerp Zeeuws gebiedsprogramma is de glastuinbouw als sector niet meegenomen in de opgaven. Dit is zeker een aandachtspunt voor de tussenevaluatie.

Ad 10: In het ontwerp Programma wordt ingezet op een verbeterde kringlooplandbouw. De maatregel sluit grotere kringlopen buiten de provinciegrenzen niet uit.

Ad 11: Biologische landbouw is al langere tijd een aandachtspunt en is ook vertaald in het maatregelpakket Van grond tot gewas. Wij zijn ons ervan bewust dat de gehele keten relevant is voor de ontwikkeling van de biologische landbouw.

Ad 12: De maatregelen die zien op agrarisch natuurbeheer zijn vrijwillig, er is op basis van het ontwerp Programma geen sprake van het afdwingen van de inzet op agrarisch natuurbeheer.

Ad 13: Het klopt dat er op dit moment geen Rijksgeld is voor uitvoering van de maatregelen zoals er onder het Nationaal Programma Landelijk Gebied wel was. Dat maakt niet dat er geen middelen zijn om de maatregelen uit te voeren. We kijken daarvoor breed naar mogelijkheden zowel binnen andere programma's en opgaven,

zoals kernenergie, als in de vorm van EU-subsidies. Daarnaast hebben we contact met het Rijk over de mogelijkheden voor financiering nu en in de toekomst. Verder zijn we bezig met capaciteit voor de uitvoering, waarbij we zoveel mogelijk een koppeling zoeken met lopende projecten.

Ad 14: Maatregel G3 van het Programma Landelijk Gebied is opgenomen als verkennend onderzoeksproject. Het doel is niet om nu bijvoorbeeld al zones vast te leggen, maar om varianten te onderzoeken die juridisch en ecologisch houdbaar zijn én uitvoerbaar voor de praktijk. Uitgangspunt van G3 is een open, onderzoekende aanpak in samenspraak met partijen in het gebied. Er is geen vooraf vastgestelde uitkomst. De Provincie verkent het volledige palet aan maatregelen, waaronder driftreducerende technieken, gebiedsinrichting, maatwerk en zonering als mogelijke optie. Genoemde innovatie en driftreductie valt ook binnen dit palet.

Ad 15: Er is in het ontwerp Programma geen specifieke koppeling gemaakt met de energie-opgave. Dat wil niet zeggen dat maatregelen die in het Programma zijn opgenomen niet bij kunnen dragen aan de energieopgave. Dat geldt bijvoorbeeld ook voor de opgaven leefomgevingskwaliteit of CO₂. Dit zijn geen doelen in het ontwerp Programma, maar veel maatregelen dragen hier wel aan bij.

Ad 16: Evides is eigenaar van de landbouwwaterleiding en bepaalt het beheer en de exploitatie. Wij onderschrijven het belang van de voorziening en hebben geen enkele indicatie dat hij niet in stand blijft. In het ontwerp Programma is een selectie van maatregelen opgenomen en optimalisatie van de landbouwwaterleiding is daar geen onderdeel van. Niettemin beschouwen wij samen met ZLTO, NFO en Evides de optie om de aanleg van bassins langs de leiding te stimuleren, zodat de leiding in de winter kan worden benut voor het vullen van de waterbassins.

Ad 17: In het ontwerp Programma worden geen bovenwettelijke eisen opgelegd. De maatregelen zijn vrijwillig en dragen bij aan één of meerdere doelen. In het ontwerp Programma zijn geen keuzes gemaakt voor teelten of teeltvoorzieningen.

Conclusie

Deze zienswijze heeft geleid tot de volgende aanpassingen in het Programma: Maatregel G3 uit het Programma Landelijk Gebied betreft een onderzoeksproject. Het zal zich dus ook focussen op een onderzoek naar de mogelijkheden om de emissie van gewasbeschermingsmiddelen naar natuur, water en lucht te voorkomen, met in het achterhoofd de huidige juridische context. Daarin worden ook innovaties meegenomen. Op basis van de uitkomsten van het onderzoek wordt vervolgens verkend of aanvullende maatregelen nodig zijn en, zo ja, welke maatregelen passend zijn.

Z7: NFO Fruit

Ingekomen: 16 december 2025

Samenvatting

1. De NFO onderschrijft de zienswijze van de ZLTO.
2. In het ontwerp Programma wordt geen tempo of fasering aangegeven, als meerjarige teelt hebben we veel behoefte aan redelijke termijnen;

3. Verzocht wordt om geen aanvullende bovenwettelijke verplichtingen op te leggen aan de fruitteelt.
4. De sector blijft graag betrokken bij nieuwe ontwikkelingen rondom spuitzonering (G3) en is op voorhand niet enthousiast over een sterke aanscherping van bestaande regelgeving. Graag de toezegging dat:
 - a. Er geen plussen komen op bestaand regelgeving;
 - b. De sector aangehaakt wordt.
5. De impact van stikstofzonering op de fruitteelt blijkt niet uit de maatregelen. Graag de toezegging dat erin de fruitteelt geen impact zal zijn van deze regelgeving en zonering.
6. Er wordt dringend gevraagd de landbouwleiding van Evides:
 - a. In stand te houden;
 - b. Betaalbaar te houden;
 - c. Te combineren met verder ontwikkelingen van buffering en opslag van geschikt water.
7. Gevraagd wordt om uitvoerbare en meetbare doelen die passen bij de realiteit van agrarische bedrijven in Zeeland
8. Ten aanzien van grootschalige omschakeling naar biologische of regeneratieve productie wordt gevraagd naar:
 - a. Een realistische beoordeling van schaal, vraag en marktbereidheid, bijvoorbeeld via een impactanalyse naar voorbeeld van de provincie Gelderland.
 - b. Beleid dat voorkomt dat éézijdige omschakeldruk het verdienvermogen ondermijnt.
 - c. Ruimte voor ondernemers in de keuze van het teeltsysteem.
9. Gevraagd wordt om samenwerking met de sector.

Behandeling

Ad 1: Voor de behandeling van deze zienswijze verwijzen wij naar Z6.

Ad 2: De fasering in het ontwerp Programma zit op de doelen. Voor een aantal wettelijke doelen geldt een termijn waarbinnen het doel moet zijn gehaald. Voor bijvoorbeeld de KRW is dat december 2027, voor stikstof (nu) 2035. Aan de maatregelen die nu zijn opgenomen is geen termijn gekoppeld.

Ad 3: De in het ontwerp Programma opgenomen maatregelen betreffen geen (bovenwettelijke) verplichtingen maar gaan uit van vrijwilligheid.

Ad 4: Maatregel G3 van het Programma Landelijk Gebied is opgenomen als verkennend onderzoeksproject. Het doel is niet om nu bijvoorbeeld al zones vast te leggen, maar om varianten te onderzoeken die juridisch en ecologisch houdbaar zijn én uitvoerbaar voor de praktijk. Uitgangspunt van G3 is een open, onderzoekende aanpak in samenspraak met partijen in het gebied. Er is geen vooraf vastgestelde uitkomst. De Provincie verkent het volledige palet aan maatregelen, waaronder driftreducerende technieken, gebiedsinrichting, maatwerk en zonering als mogelijke optie.

Ad 5: De impact van de stikstofemissie van de fruitteelt op de Natura 2000-gebieden is gering, al is dat wel locatie afhankelijk. Om die reden is het niet op voorhand te

zeggen dat er geen impact is als gevolg van regelgeving of zonering. Dit is maatwerk.

Ad 6: Evides is eigenaar van de landbouwwaterleiding en bepaalt het beheer en de exploitatie. Wij onderschrijven het belang van de voorziening en hebben geen enkele indicatie dat hij niet in stand blijft. In het ontwerp Programma is een selectie van maatregelen opgenomen en optimalisatie van de landbouwwaterleiding is daar geen onderdeel van. Niettemin beschouwen wij samen met ZLTO, NFO en Evides de optie om de aanleg van bassins langs de leiding te stimuleren, zodat de leiding in de winter kan worden benut voor het vullen van de waterbassins.

Ad 7: De doelen die de basis vormen voor het ontwerp Programma zijn wettelijke doelen of inspanningsverplichting. Met de maatregelen, die bijdragen aan één of meerdere doelen, dragen we bij aan het behalen van de doelen. Hiervoor wordt een monitoringsplan opgezet.

Ad 8: Provincie Zeeland beoogt geen grootschalige omschakeling naar andere teeltsystemen. Met betrekking tot stimulering van biologische landbouw, en dus ook fruitteelt, wordt momenteel al een impactanalyse uitgevoerd als onderdeel van het uitwerken van een stimuleringsplan biologische landbouw. Wij zien regeneratieve maatregelen als onderdeel van verbetering van landbouwbodems. Dit hoeft niet ten koste te gaan van productie.

Ad 9: De sector, vertegenwoordigt door het NFO, is niet direct bij het tot stand komen van het ontwerp Programma betrokken geweest. Er is inmiddels wel contact opgenomen en het NFO heeft aangegeven niet bij de regulieren overleggen te willen aansluiten, maar wel contact te willen blijven houden.

Conclusie

Deze zienswijze heeft geleid tot de volgende aanpassingen in het Programma: Maatregel G3 uit het Programma Landelijk Gebied betreft een onderzoeksproject. Het zal zich dus ook focussen op een onderzoek naar de mogelijkheden om de emissie van gewasbeschermingsmiddelen naar natuur, water en lucht te voorkomen, met in het achterhoofd de huidige juridische context. Daarin worden ook innovaties meegenomen. Op basis van de uitkomsten van het onderzoek wordt vervolgens verkend of aanvullende maatregelen nodig zijn en, zo ja, welke maatregelen passend zijn.

Z8: ZAJK

Ingekomen: 16 december 2025

Samenvatting

1. Gevraagd wordt om doelsturing in plaats van middelvoorschriften.
2. Gevraagd wordt om agrarische ondernemers – inclusief jongeren – actief en representatief te betrekken bij de verdere uitwerking van gebiedsprogramma's.
3. De voorgestelde spuitzones (G3) hebben een grote ruimtelijke impact. Gepleit wordt voor gebiedsgericht maatwerk en geen generieke spuitvrije zone.
4. Nieuwbouwontwikkelingen mogen niet leiden tot extra beperkingen voor omliggende agrarische bedrijven.

5. Het areaal biologische landbouw moet door de markt worden bepaald.
6. Kringlooplandbouw moet op regionale schaal worden bekeken en worden benaderd vanuit regionale samenhang en niet uitsluitend op bedrijfsniveau.
7. Beleidskeuzes mogelijk niet leiden tot verstoring van regionale meststromen.
8. Grondgebondenheid is in Zeeland niet passend en draagt niet bij aan de verbetering van waterkwaliteit.
9. Het ontwerp Programma geeft geen duidelijkheid over criteria voor herwaardering, de wijze van waardebepaling of compensatie. Beperkingen door gebiedsdoelen of beschermingszones mogen niet leiden tot structurele waardevermindering zonder transparante en eerlijke compensatie. Gevraagd wordt om een uniform, transparant en toekomstbestendig systeem voor waardering en compensatie van gronden die in waarde of gebruiksmogelijkheden worden beperkt.
10. Het Programma moet zorgen voor een duidelijk, toetsbaar en langdurig geldig kader voor emissie reducerende technieken.
11. Maatregelen moeten juridisch haalbaar, financieel uitvoerbaar en voorspelbaar voor de lange termijn zijn.
12. De onderbouwing van de uitvoeringslasten voor de Provincie ontbreekt of is onvoldoende. Een betrouwbare financiële basis is essentieel voor een haalbaar en gedragen gebiedsprogramma.
13. Het Programma biedt onvoldoende financiële borging voor de uitvoering. Terwijl het Programma wel hoge verwachtingen neerlegt bij zowel overheid als sector. Zonder budget kan de Provincie geen uitvoering organiseren en mag er ook geen actie of investeringsbereidheid worden verwacht vanuit de sector. Financiële duidelijkheid is daarmee een randvoorwaarde voor draagvlak, haalbaarheid en voortgang.
14. De volgende aanbevelingen wordt geformuleerd:
 - a. Ondersteun duurzame maatregelen met realistische financiering en transitietijd.
 - b. Pas algemene maatregelen op regionale omstandigheden.
 - c. Zet sterker in op doelsturing.
 - d. Waarborg een stevig participatieproces.
 - e. Bevorder regionale samenwerking.

Behandeling

Ad 1: Het beleid van omschakeling van middelvoorschriften naar doelsturing ligt primair in handen van het Rijk. Provincie Zeeland zet allereerst in op bovenwettelijke, stimulerende doelsturing in de vorm van invoering van een systeem van Kritische Prestatie Indicatoren (KPI's), zoals opgenomen in de koplopermaatregelen.

Ad 2: De ZAJK is betrokken geweest bij de opstelling van het ontwerp Programma. Ook bij de verder uitwerking, bijvoorbeeld in de gebiedenaanpak, is de ZAJK (of zijn leden hiervan) betrokken.

Ad 3: Maatregel G3 van het Programma Landelijk Gebied is opgenomen als verkennend onderzoeksproject. Het doel is niet om nu bijvoorbeeld al zones vast te leggen, maar om varianten te onderzoeken die juridisch en ecologisch houdbaar zijn én uitvoerbaar voor de praktijk. Uitgangspunt van G3 is een open, onderzoekende aanpak in samenspraak met gebiedspartijen. Er is geen vooraf vastgestelde uitkomst. De provincie verkent het volledige palet aan maatregelen, waaronder

driftreducerende technieken, gebiedsinrichting en maatwerk en zonering als mogelijke optie.

Ad 4: Het ontwerp Programma ziet niet op nieuwbouwwontwikkelingen, dit is een taak van gemeenten.

Ad 5: Biologische landbouw is al langere tijd een aandachtspunt en is ook vertaald in het maatregelpakket met het thema 'Van grond tot gewas'. Wij zijn ons ervan bewust dat de gehele keten relevant is voor de ontwikkeling van de biologische landbouw.

Ad 6: In het ontwerp Programma wordt ingezet op een verbeterde kringlooplandbouw, niet per definitie op bedrijfsniveau.

Ad 7: De Provincie onderkent het belang van organische mest voor bodemverbetering. De inzet van de mestmaatregelen is niet gericht op het verstoren van de regionale meststromen. Mocht hier wel sprake van zijn, dan wordt op dat moment beoordeelt wat dit betekent voor de verdere uitvoering van de maatregel uit het ontwerp Programma.

Ad 8: De discussie over grondgebondenheid is een landelijke discussie. Er is vanuit de Provincie nu (nog) geen beleid op dit onderdeel.

Ad 9: De invulling en consequenties van maatregelen zijn nog niet altijd bekend. Eventuele waardevermindering wordt bepaald door een onafhankelijk deskundige door middel van een taxatie.

Ad 10: Het opstellen van een juridisch kader voor emissie reducerende technieken is een Rijksopgave en geen onderdeel van het Programma.

Ad 11: Bij de verdere uitwerking van de maatregelen komen de genoemde onderdelen aan bod.

Ad 12: Het klopt dat er op dit moment geen Rijksgeld is voor uitvoering van de maatregelen zoals er onder het Nationaal Programma Landelijk Gebied wel was. Dat maakt niet dat er geen middelen zijn om de maatregelen uit te voeren. We kijken daarvoor breed naar mogelijkheden zowel binnen andere programma's en opgaven, zoals kernenergie, als in de vorm van EU-subsidies. Daarnaast hebben we contact met het Rijk over de mogelijkheden voor financiering, nu en in de toekomst. Verder zijn we bezig met capaciteit voor de uitvoering, waarbij we zoveel mogelijk een koppeling zoeken met lopende projecten.

Ad 13: Zie beantwoording bij Z12

Ad 14: Wij danken de ZAJK voor het meedenken.

Conclusie

Deze zienswijze heeft geleid tot de volgende aanpassingen in het Programma: Maatregel G3 uit het Programma Landelijk Gebied betreft een onderzoeksproject. Het zal zich dus ook enkel focussen op een onderzoek naar de mogelijkheden om de emissie van gewasbeschermingsmiddelen naar natuur, water en lucht te voorkomen,

met in het achterhoofd de huidige juridische context. Daarin worden ook innovaties meegenomen. Op basis van de uitkomsten van het onderzoek wordt vervolgens verkend of aanvullende maatregelen nodig zijn en, zo ja, welke maatregelen passend zijn.

Z9: Het Zeeuwse Landschap

Ingekomen: 16 december 2025

Samenvatting

1. Er wordt betreurd dat de oplossingen die ambtelijk met sectoren in de “tweedaagse” zijn gevonden, bestuurlijk niet zijn opgepakt.
2. Gevraagd wordt om meer en duidelijk doelgericht beleid, concrete en meetbare doelen, bronmaatregelen, inzet en ambitie op te nemen in het Programma.
3. Er worden op verschillende plaatsen in het document verschillende doelen en opgaven verwoord, dit maakt het onoverzichtelijk en onduidelijk.
4. De stikstofemissie kan gaan toenemen doordat de stikstofmaatregelen “intrekken slapende vergunningen” en “intrekken latente ruimte” eerst verplicht waren maar nu vrijblijvend zijn.
5. Een termijn voor het behalen van het provinciaal stikstofdoel ontbreekt.
6. Een duidelijk overzicht met heldere keuzes en termijnen waarbinnen de maatregelen zijn uitgevoerd ontbreekt.
7. Bij veel maatregelen ontbreken budget, streefdata, meetbaar concreet doel en meetbaar concrete acties. Gezien de urgentie van de opgaven en de behoefte van veel partijen aan duidelijkheid en stabiel beleid is het belangrijk om doelbereik te borgen.
8. Hoe staat het uitgangspunt “opgaven die niet Zeeuws breed worden gedragen, zoals nieuwe natuur, worden in principe niet meegenomen tenzij zich meekoppelkansen voordoen” in verhouding tot het uitgangspunt dat er prioriteiten liggen bij de wettelijke opgaven voor Natura 2000, NNZ, Bossenstrategie en KRW? Met een dergelijk uitgangspunt kom je niet verder.
9. Maak concreet wat het richtinggevend reductiedoel voor stikstof is. Welke maatregelen zijn opgenomen en toe hoeveel reductie leiden deze maatregelen en op welke termijn? Wie kan daar het meest aan bijdragen zodat het beperkt budget dat beschikbaar is zo efficiënt mogelijk ingezet wordt.
10. De gevolgen van de Natuurherstelverordening ontbreken volledig in het Programma. In september 2026 moet een concept natuurherstelplan door het Rijk bij de EU zijn ingediend. Hoe gaat de Provincie hiermee aan de slag zodat spoedig grote stappen gezet kunnen worden, zowel ten aanzien van natuurherstel als een geborgde dalende trend ten aanzien van stikstof.
11. Er wordt gehecht aan het woord “biodiversiteit”. Door functionele agrobiodiversiteit te gebruik kan het misverstand ontstaan door je in te zetten op het herstel van een aantal – voor de landbouw belangrijke – soorten, je het gehele ecosysteem herstelt. Het is van belang dat het gehele ecosysteem met zoveel mogelijk soorten herstelt in plaats van in te zoomen op een paar soorten (die voor de landbouw belangrijk zijn).
12. Gevraagd wordt om een heldere, concrete en meetbare uitvoering waarin de rol van natuur als fundament van ons bestaand een duidelijke plaats krijgt en

er een evenwichtige en integrale afweging kan plaatsvinden om tot heldere en concrete besluiten te komen. Zonder duidelijke afspraken over geld en organisatie blijft het onduidelijk hoe de plannen gerealiseerd worden.

13. De ruimtelijke keuzes zijn niet terug te vinden.

14. Over GBDA:

- a. Wat wordt bedoeld met gefaseerd oppakken van GBDA?
- b. Welke doorlooptijd of focussen wordt gelegd op bepaalde elementen boven andere?
- c. Wordt ingezet op bepaalde typen GBDA?
- d. Of gefaseerd in tijd?
- e. Uit welk onderzoek blijkt dat landschapselementen ook in staat zijn stikstof op te vangen waardoor het niet verder verspreid.
- f. De aandacht voor faunapassages ontbreekt.

15. Een uitwerking van type landschapselementen per regio en de soortenkeuze in groene elementen (inheems) ontbreekt.

16. Het is onduidelijk wat de cumulatieve effecten zijn van alle integrale beleidskeuzes en projecten uit het Programma zijn op bodem, water, natuur, landschap en erfgoed. Zodat duidelijk en transparant kan worden aangegeven in de (beleids)keuzes en uitvoeringsprogramma's hoe de provincie met deze cumulatie om kan gaan.

17. Onduidelijk is hoe wordt omgegaan met het feit dat voorgenomen ontwikkelingen elkaar in negatieve zin zou kunnen versterken.

18. Hoe wordt omgegaan met stilte (gebieden) die in de omgevingsverordening Zeeland zijn aangewezen? Hoe wordt omgegaan met duisternis.

19. Hoe wordt concreet invulling gegeven aan het principe water-bodemsysteem zodat in de praktijk een zorgvuldige afweging kan worden gemaakt in het (programma) Landelijk Gebied.

20. Waarom wordt voor landbouw extra ingezet op voldoende kwalitatief zoet nu FRESHEM duidelijk laat zien dat de verzilting hoog is.

21. Voorgesteld in te zetten op regenwater vasthouden om de zoetwaterbel groot genoeg te houden en verzilting vanuit de onderlaag daarmee tegen te gaan.

22. Waarom wordt naast de noodzaak voor zuinig watergebruik niet ingezet op zilt resistente teelten en/of omgaan met de (onvermijdelijke) verzilting.

23. Waarom geen extra inzet op meer kansen voor jonge boeren en het creëren van mogelijkheden voor meer/kleinere boeren.

24. De ambities in het ambitiedocument Agrarisch Natuurbeheer zijn zo hoog dat het de vraag is of de huidige bezetting/mankracht afdoende is om de doelen kwalitatief hoogwaardig te behalen. Om niet alleen in te zetten op kwantiteit maar ook kwaliteit is een verhoging van kennis noodzakelijk bij gebruikers van ANLb. In hoeverre wordt verder ingezet op de monitoring van de effectiviteit van ANLb maatregelen.

25. Er zijn zorgen over de invoer van (drijf)mest vanuit andere provincies: deze werkwijze ondersteunt de provinciale doelen om stikstofuitstoot te verminderen niet.

26. Mestaanzuren om stikstofuitstoot te verlagen heeft negatieve effecten op het bodemleven, het is belangrijk om zorgvuldig te kijken naar mogelijke (cumulatieve) effecten op milieu en natuur (bodemleven, verzuring etc.) van aanzuren van mest met allerlei (afval?) stoffen.

Behandeling

Ad 1: In een ambtelijk tweedaagse in november 2024 is met veel sectororganisaties en overheden gesproken over een aantal ruimtelijke inrichtingskeuzes. De uitkomst van de tweedaagse is niet volledig overgenomen omdat er op onderdelen onvoldoende bestuurlijk draagvlak bestond. De ruimtelijke inrichtingskeuzes voor groenblauwe dooradering zijn wel opgenomen en zijn ook onderdeel van het Ambitiedocument Agrarisch Natuurbeheer.

Ad 2: De ambitie in het ontwerp Programma is bepaald door de doelen die de basis zijn voor het ontwerp Programma. De maatregelen zijn een combinatie van meerdere beleidsstukken, inzichten en kennis op dit moment. Het is altijd mogelijk het Programma aan te scherpen als daar aanleiding toe is, bijvoorbeeld doordat doelen concreter worden of monitoring hiertoe aanleiding geeft.

Ad 3: De doelen zijn toegelicht in hoofdstuk 2 van de regeltekst. En de opgaven staan benoemd onder de thema's in hoofdstuk 4.

Ad 4: Deze keuze is gemaakt in het Stikstofplan en het Stikstofplan is geen onderdeel van het ontwerp Programma.

Ad 5: Met het vervallen van het Nationaal Programma Landelijk Gebied is ook het provinciale stikstofdoel vervallen. In het ontwerp Programma is de termijn overgenomen zoals die op dit moment wettelijk is vastgelegd.

Ad 6: De maatregelformats zijn op dit punt niet volledig. Dat heeft vooral te maken met de onduidelijkheid over de financiering. Op het moment dat er voor één of meerdere maatregelen zicht is op financiering, kan het format verder worden uitgewerkt tot een plan van aanpak. Dan is er ook meer duidelijkheid over de termijnen waarbinnen de maatregel wordt uitgevoerd.

Ad 7: In aanvulling op het antwoord hierboven (onder Ad 6); voor een aantal doelen is het borgen van de bijdrage aan het doelbereik belangrijk. De wijze waarop is niet voor elke maatregel gelijk. Bij de uitwerking van de maatregel zal hierin een keuze worden gemaakt.

Ad 8: Er liggen wettelijke opgaven voor Natura 2000-gebieden, Natuurnetwerk Zeeland en Kaderrichtlijn Water. Voor de uitvoering van de Bossenstrategie geldt een inspanningsverplichting. Deze opgaven zijn onderdeel van de doelen die met dit ontwerp Programma worden nagestreefd en opgenomen in het doeloverzicht in hoofdstuk 2 van de Regeltekst. Met "nieuwe natuur" wordt dus niet gerefereerd aan deze opgaven.

Ad 9: Deze zienswijze ziet op het Stikstofplan. Het Stikstofplan maakt geen onderdeel uit van het ontwerp Programma.

Ad 10: Door het ministerie van LNV wordt gewerkt aan een vertaling van de Natuurherstelverordening in de vorm van een Natuurherstelprogramma. Uit het Natuurherstelprogramma blijkt ook wat de gevolgen voor Zeeland zijn. Op dat moment kan, indien nodig, het Programma Landelijk Gebied worden aangepast.

Ad 11: Functionele agrobiodiversiteit (FAB) is een algemene en veelgebruikte term voor maatregelen die worden genomen op landbouwgrond en natuurinclusief zijn. Het woord functioneel geeft aan dat een dergelijke maatregel ook positief is voor de landbouwproductie en daarmee aantrekkelijker om uit te voeren.

De aandacht voor FAB bestaat naast het brede natuurbeleid van de Provincie Zeeland waarin het herstel van de biodiversiteit in het landelijk gebied een belangrijk doel is. Samen met HZL en andere partijen wordt steeds gezocht naar de beste aanpak per gebied, zoals in het onderzoeksproject 'Boeren voor natuurinclusieve landbouw Schouwen-West'.

Ad 12: De doelen (en daarmee de opgaven) voor natuur hebben een plaats in de integrale en samenhangende aanpak. Bij de maatregelen wordt ook het effect op natuur (in brede zin) meegenomen.

Ad 13: De ruimtelijke uitgangspunten zijn opgenomen in hoofdstuk 2 van de Regeltekst.

Ad 14:

- a. ten tijde van het NPLG was sprake, mede door het grote budget, van snelle en grote ontwikkelingskansen van de GBDA. Door het vervallen van het NPLG is sprake van een stapsgewijze ontwikkeling van de GBDA, mede door het beperkte budget en de koppeling met ontwikkelingen in een gebied (koppelkansen).
- b. er is op dit moment geen doorlooptijd of focus bepaald.
- c. in dit stadium wordt zo breed mogelijk ingestoken op alle elementen die als GBDA in Zeeland van toepassing kunnen zijn.
- d. een fasering in tijd is nog niet bepaald.
- e. er is nog weinig onderzoek naar de relatie tussen landschapselementen en het afvangen van stikstof. In het ontwerp Programma is een maatregel opgenomen (N9, windsingels rondom stallen) die hier meer duidelijkheid over moet geven. In andere landen wordt beplanting wel ingezet als maatregel tegen de verspreiding van stikstof.
- f. GBDA bestaat uit levend materiaal (opgaand groen, vlak groen en water) daarom zijn in dit ontwerp Programma de faunapassages niet meegenomen.

Ad 15: Maatregel N5, stimuleren groenblauwe dooradering, ziet op een plan van aanpak voor het stimuleren en meekoppelen van groenblauwe dooradering. Daarin worden onderdelen als type landschapselementen en soortenkeuze meegenomen.

Ad 16: Het klopt dat in het Programma geen specifieke aandacht is voor cumulatie. Wel staat het Programma voor een integrale aanpak, waarbij op maatregelniveau het effect op andere doelen wordt meegenomen.

Ad 17: Zie het antwoord onder Z16.

Ad 18: De stiltegebieden zijn aangewezen in de Omgevingsverordening en bij de uitvoering van maatregelen moet hiermee rekening worden gehouden. Duisternis is geen apart doel in het Programma.

Ad 19: De ruimtelijke inrichtingskeuze "water- en bodemsturend" is bevestigd in het ontwerp Programma. In andere beleidsprogramma's wordt hier verder invulling

aangegeven. Op het moment dat er meer duidelijkheid is, wordt het Programma Landelijk Gebied aangepast.

Ad 20: De FRESHEM kaart laat niet zien dat we verzilten, maar geeft inzicht in het zoet/zout grensvlak in de ondergrond. Dat er op sommige plekken voornamelijk zout water in de ondergrond zit, betekent niet dat er geen landbouw mogelijk is. Dit is altijd mogelijk geweest door de regenwaterlens die zich hier bovenop bevindt. Echter, door langere periodes van droogte krimpt deze regenwaterlens en kunnen zoetwatertekorten optreden. We onderschrijven de opvatting van Het Zeeuwse Landschap dat het verstandig is water zoveel mogelijk vast te houden en ons zo weerbaarder te maken tegen droogte. We brengen dat in de praktijk in verschillende projecten uit het Zeeuws Deltaplan Zoet Water. De maatregelen in het Programma Landelijke Gebied zijn hier een aanvulling op.

Ad 21: Zie de beantwoording van Z 20

Ad 22: Zilte teelten lenen zich niet voor massaproductie. Dat is met name zo omdat zoute groenten geen basis zijn voor het humaan dieet, maar alleen een (luxe) supplement. Ze zijn daarmee op z'n best een agrarische nichetak. Naast zilte teelten zijn er ook reguliere gewassen die veredeld kunnen worden op zouttolerantie. Dat gebeurt en we hebben die zoektocht ondersteund. Dat heeft erin geresulteerd dat er tegenwoordig bij meerdere gewassen een keuzeoptie is voor meer of minder zouttolerant. Het is aan telers om die keuze te maken.

Ad 23: Eén van de doelen van het ontwerp Programma is een volhoudbare landbouw. Dat kan op verschillende manieren en in verschillende omvang. Dat is een keuze die bij de ondernemer ligt. Het ontwerp Programma geeft hierin geen sturing, behalve dat het doel is om te komen tot een agrarische bedrijfsvoering, passende bij de locatie en met een verdienmodel. Dat is in dit ontwerp Programma de definitie van volhoudbare landbouw.

Ad 24: Het klopt dat het vergroten van kennis bij deelnemers aan de regeling ANLb noodzakelijk is. Per 1 februari 2026 is de capaciteit voor het onderwerp agrarisch natuurbeheer bij Provincie Zeeland uitgebreid met 1 fte. Ook bij uitvoeringsorganisatie Poldernatuur Zeeland heeft uitbreiding in menskracht plaatsgevonden, waaronder een tweede medewerker voor het adviseren van ANLb-deelnemers. Ook ten aanzien van de monitoring is een uitbreiding voorzien. De precieze invulling is afhankelijk van het resultaat van de analyse door SOVON plus de vaststelling van de herziening van het nationale doelenkader ANLb.

Ad 25: Wij nemen kennis van deze zorgen. Maar beoordelen deze stelling als te absoluut: enerzijds kan kwalitatief goede drijfmest bijdragen aan opbouw van organische stof in de bodem, anderzijds kan kwalitatief slechte ('rotte' mest) inderdaad zorgen voor afbraak van organische stof inclusief bodemleven. In het ontwerp Programma zetten we in op korte kringlopen. Dan gaat het bijvoorbeeld ook om de afzet van mest in de omgeving. Maar we constateren ook dat er een tekort is aan mest in de provincie en dat aanvoer van buiten de provincie noodzakelijk blijkt. Middels kennisdeling willen wij in elk geval inzetten op de toepassing van kwalitatief goede mest, ongeacht waar deze vandaan komt. Bovendien zetten we met

maatregel G4 in op minder emissie uit mest om ook de stikstofuitstoot te verminderen.

Ad 26: Uit onderzoek is bekend dat verlaging van pH (zuurdere mest) positieve gevolgen heeft voor emissiereductie van ammoniakale stikstof. Anderzijds dient (inderdaad) bij de manier van aanzuren aandacht te zijn voor mogelijke negatieve effecten op bijvoorbeeld bodemleven. Er moet dus een balans zijn tussen het enerzijds verminderen van de stikstofemissie door het verlagen van de pH en anderzijds rekening houden met het effect op het bodemleven.

Conclusie

Deze zienswijze heeft niet geleid tot aanpassingen in het Programma.

Z10: Zeeuwse Milieufederatie

Ingekomen: 16 december 2025

Samenvatting

1. Voor de opgave GBDA ontbreekt een norm, tijdspad, afrekenbare hectares en structurele financiering. Gevraagd wordt de aanpak uit het Aanvalsplan Landschap (2022) over te nemen door een 10%-doelstelling te koppelen aan een wettelijke opgaven en te zorgen voor een uitvoeringsplan met duidelijke prioritering, monitoring en financiering.
2. De koppeling met de Natuurherstelverordening (NHV) wordt gemist en moet expliciet worden gemaakt door mogelijke NHV-doelen in het Programma op te nemen. Maatregelen moeten worden rechtstreeks worden gekoppeld aan de Europese verplichting.
3. De KRW-opgave wordt gekoppeld aan zoetwaterbeschikbaarheid, dat is een riskante benadering. De opgaven vragen een verschillende benadering en kunnen elkaar zelfs tegenwerken. Gepleit wordt voor een zelfstandige benadering. Verzocht wordt om zo concreet mogelijk aan te geven wat aanvullend nodig is vanuit het landelijk gebied en in samenwerking met andere waterbeheerders om de doelen alsnog te bereiken. Daarbij hoort een duidelijke boodschap aan het Rijk over het verstevigen van nationale kaders of het aanpassen van regels om uitvoering mogelijk te maken. Het Programma hoort dit letterlijk te benoemen zodat duidelijk is welk perspectief nodig is en de verantwoordelijkheid niet eenzijdig wordt afgewenteld.
4. Financiële dekking ontbreekt. Een uitgewerkt financieringspad gekoppeld aan prioritaire natuur- en waterprojecten is noodzakelijk.

Behandeling

Ad 1: Ten tijde van het NPLG was sprake, mede door het grote budget, van snelle en grote ontwikkelingskansen van de GBDA. Door het vervallen van het NPLG is sprake van een stapsgewijze ontwikkeling van de GBDA mede door het beperkte budget en de koppeling met ontwikkelingen in een gebied (koppelkansen).

Veel maatregelen genoemd in de handreiking bij het Aanvalsplan Landschap maken deel uit van het agrarisch natuurbeheer, dat in 2026 fors wordt uitgebreid.

Op dit moment wordt 10% van het areaal landbouwgrond in 2050 in Zeeland aangehouden als doel. Een deel van het GBDA (waaronder bijvoorbeeld bermen) ligt

echter niet op landbouwgrond. In 2026 wordt de nulmeting van de in Zeeland aanwezige GBDA afgerond. De uitkomst van de inventarisatie wordt meegenomen bij de uitwerking van maatregel N5 Stimuleren Groenblauwe dooradering.

Ad 2: Door het ministerie van LNV wordt gewerkt aan een vertaling van de Natuurherstelverordening in de vorm van een Natuurherstelprogramma. Uit het Natuurherstelprogramma blijkt wat de gevolgen voor Zeeland zijn. Op dat moment kan, indien nodig, het Programma Landelijk Gebied worden aangepast.

Ad 3: Er wordt in het ontwerp Programma geen koppeling gemaakt tussen de KRW en zoetwaterbeschikbaarheid. Dit zijn losse doelen die wel integraal en samenhangend (met de andere doelen) worden opgepakt. De Provincie Zeeland is zich ervan bewust dat de KRW en zoetwaterbeschikbaarheid niet altijd hand-in-hand gaan en daarom is het van belang om ze binnen het Programma Landelijk Gebied juist wel bij elkaar te brengen. Verdere zelfstandige uitwerking van de KRW en zoetwateropgave zijn respectievelijk terug te vinden in het Regionaal Waterprogramma en het Zeeuws Deltaplan Zoet Water. In overleggen met het Rijk nemen we de situatie in Zeeland mee. Dit is in het Programma niet benoemd omdat er nu voor gekozen wordt alleen onze eigen doelen, opgaven en bijbehorende maatregelen te benoemen.

Ad 4: Het klopt dat er op dit moment geen Rijksgeld is voor uitvoering van de maatregelen zoals er onder het Nationaal Programma Landelijk Gebied wel was. Dat maakt niet dat er geen middelen zijn om de maatregelen uit te voeren. We kijken daarvoor breed naar mogelijkheden zowel binnen andere programma's en opgaven, zoals kernenergie, als in de vorm van EU-subsidies. Daarnaast hebben we contact met het Rijk over de mogelijkheden voor financiering daar, nu en in de toekomst. Verder zijn we bezig met capaciteit voor de uitvoering, waarbij we zoveel mogelijk een koppeling zoeken met lopende projecten.

Conclusie

Deze zienswijze heeft geleid tot de volgende aanpassingen in het Programma: In het Programma Landelijk Gebied is de doelstelling voor Groenblauwe dooradering aangepast aan het recent vastgesteld Ambitiedocument Agrarisch Natuurbeheer en het Uitvoeringsprogramma Landelijk Gebied. Daarin is een ambitie van 7% GBDA in 2030 en 10% GBDA in 2050 opgenomen. Dit is als streven vertaald naar de doelen in het Programma.

Z11: Teaming With Life

Ingekomen: 16 december 2025

Samenvatting

De zienswijze bevat geen inhoudelijk reactie op het Programma maar een aanbod om ervaring te delen. Verder worden voorstellen voor uitvoering gedaan.

Behandeling

Wij danken Teaming With Life voor de positieve grondhouding en zien verder overleg graag tegemoet.

Conclusie

Deze zienswijze heeft niet geleid tot aanpassingen in het Programma.